

Z DRUHÉ CESTY ZA „BRATRSTVEM“.

I.

První delší má zastávka byla v Bošácké dolině, v Zemanském Podhradí na faře, tenkrát pod slamenou či rákosovou střechou. Vděčně vzpomínám, jak srdečně, přátelsky mne tam uvítal pan farář, dnes nestor slovenských spisovatelů, věhlasný botanik a folklorista, pan Jos. Holuby, jenž zná všechny byliny a jejich život a má nad to hojně vzácného koření, humoru.

Mnoho jsem od něho zvěděl o krajině a jejím okolí, o životě lidu; k „bohyni“ mne uvedl, o „familiích“ vypravoval, o časech, kdy kvetla zlatá „sloboda zemanská“, kdy zemané podhradští chodili do Trenčína na „reštauráci“, tam čtrnácte dnů pili, zpívali, tančili, které, i když zcela zchudli, museli v kostele ohlašovati s titulem „urozený“. Vypravoval, jak byli hrdi na svůj rod, muži i ženy, jako matka Kalinčáková, která, když s mužem se pohněvala, jindy

jeho roztomilá Terčulka, vyčetla mu: „Sedliak si, sedliak!“

Pan farář měl i opisy zemanských listin, různé zápisy, také „Rád zemanov Zemansko-Podhradských, stolicou Trenčianskou potvrdený dňa 23. aprila 1622“. Dlouho, dlouho do noci jsem je ve farském pokojíku přehlížel, četl a z nich vypisoval, také o rodu Kozicovském. Seznal jsem pak tehdejší jeho členy, navštívil jsem je, uviděl jsem toho rodu „literae harmales“, seznámil jsem se s nejstarším Kozicem. Byl u pana faráře Holubyho kostelníkem, stařec pěkné hlavy, dlouhých vlasů za uši sčesaných, v černém, kulatém klobouku, v bílé haleně.

Chybil by, kdo by mu byl řekl, že je to halena. Byla z halenového sukna, pravda, měla však „golier“ a tak to byla zemanská „širica“, „kepeň“. A jinak jsem chybil. Já starému Kozicovi vykal, až mne pan farář stranou upozornil, že jeho zeman-kostelník vyžaduje, aby se mu „vonikalo“.

Po čase poslal mně pan farář do Prahy podobiznu svého starého kostelníka, celou postavu, zajímavého starce v klobouku, v „širici“. — Inu, přece jen zeman.

II.

Na této druhé cestě za „Bratrstvem“ prohlížel jsem si, právě v neděli o Svatodušních svátcích, košické museum. Bylo tam prázdno, jen strážce tu seděl mezi starou zbraní, obrazy a památkami a tiše se modlil z knížek. Byl zřejmě překvapen a jistě ne nemile, když jsem jej oslovil česky. Byl Slovák, modlitby měl slovenské. V museu našel jsem leccos zajímavého. Uviděl jsem také obraz, ne starý, také ne krásný, ale výmluvný: „Příchod Maďarů“. Samý

chlapík, samé rytířské postavy na koních, samý bohatýr. A před nimi opěšalí Slováci, strhané, bědné postavy, hluboko se klanějící. Pohled na ten obraz, na tu malovanou lež hnětl a dráždil.

Opodál v síni seděl Slovák a tiše se modlil.

III.

Prohlédl jsem si bojiště u Šaryšského Potoka, kde zahynulo jádro „Bratrstva“ s Petrem Aksamitem a jinými hrdiny. Pak jsem zamířil do města. U něho nevelký park; déšť akátových květů mne obsypal, jasmínová vůně mne ovívala. Postál jsem ve stínu křovin a stromů u pomníku, u poprsí s vytesaným jménem: „Tompa Mihály“. Básník, vrstevník Petöfiho, někdy student šaryšsko-polocký.

V novém zámku knížete Windischgrätze setkal jsem se s krajany, s Němci z Čech. Správce Knobl Jánoš pocházel z Tachova. Ale přijetí nebylo právě krajanské. Ostatně jsem v novém zámku nic nehledal, mne vábil starý, pustý hrad Rákoczyho v samém sousedství na nevalném návrší.

Když jsem bloudil rozlehlým parkem, ujal se mne Maďar, vysloužilý voják, jenž se na vojně naučil slušně slovensky. Ten mne vodil. Starý hrad je sám sebou nad míru zajímavý, stavbou, zbytky architektonických ozdob i svým opevněním, kasematy, vězením; mně byl zajímavějším pro muže, na kterého jsem tu vzpomínal, který tu delší dobu žil, pracoval, náš velký Komenský. Ve spustlé, velké síni klenutého stropu s ozdobným výklenkem a se sochou nějakého bradatého svatého v čizmách a v čamaře, s pásem plným drahých kamenů, roz-

hled vybitým dvojoknem a vybitými okny na kalný Bodrog a rovinu při něm i k modrým tokajským vrchům. Tu v té síni snad vykládal Komenský vdově Rákoczyho o mladém Zikmundovi, své návrhy na reformu školství v Šaryšském Potoku.

Teď tu pusto, ale ne ticho. Ustavičné vrkání holubů se ozývá. Stojí v prostřed slavnostní síně Rákoczych vysoký dřevěný holubník jako na nádvoří selského statku, a holubi vrkají v něm, vrkají na bidélkách, přilétají, odlétají vybitými okny.

Na nádraží pak nesnáz: Nerozuměli ani česky ani německy; všude samý Maďar. Až nějaký menší úředník železniční se mne ujal, Němec. Ochotně mi vše sprostředkoval a chvíli se mnou setrval. Když uslyšel, odkud jsem, že jdu po stopách husitských Čechů, zvolal: „Ach, Češi tu byli a objevili tu lomy na mlýnské kameny, začaly je tu dělat a mlýny stavět.“ Dle něho byli by zakladatelé zdejšího průmyslu výroby mlýnských kamenů Češi. Jenže nevím, byli-li to osadníci z dob bratříků nebo z dob pozdějších.

IV.

S mnohými dojmy, s hojnými zápisky v knížce opustil jsem Šaryšský Potok. Jel jsem na Miškovec, Putnok, Vadnu, Hodějov; v Plešivci jsem nocoval. Dost se mně divili, co tam chci. Odtud na Jelšavu do Vel. Revúce navštívit pana Julia Botto a podívat se do Ratkové na kostel někdy husitský. Rozumí se, že jsem ve vlaku hledal vždy místo u okna, že jsem pilně vyhlížel a rozhlížel se krajinou, psal si poznámky, že jsem na pomoc měl také speci-

ální mapu. V Revúci zastavil jsem se nejprve v hotelu, abych se trochu upravil. Pan Julius Botto, před tím profesor slovenského gymnázia v Retúci r. 1874 Maďary násilně zrušeného, přijal mne velmi srdečně.

Dlouho jsme ještě nebesedovali a již jej zavolali ven. Vrátiv se, omlouval se mně, že musí odejít, ale že se za chvíli vrátí; ani slovem se nezmínil proč odchází. Zdálo se mně, že to vyvolání bylo mu nepříjemno.

Přišel opravdu za chvíli, již usmívavý, a vypravoval mi vesele, že jej předvolal služný, a že se přísně vyptával, kdo to k němu, k Bottovi, přijel, ten host jeho dle udání, že celou cestu studoval krajinu, zapisoval si, do mapy se díval a v hotelu že mluvil stále česky.

Pan Botto vysvětlil, kdo jsem, že jsem tu na studiu, ale nejvíce vydalo, když řekl: „Ale pane služný, vždyť je to c. k. školní radca z Prahy“. Tak ten „c. k. školní rada“ byl přece na něco dobrý.

Pobyt v pohostinném domě p. Botto byl mně velmi milý. Na slovo braný historik slovenský mně také mnohým posloužil, jmenovitě, že mně upozornil na některé uherské prameny a také na díla maďarského romanopisce Josiky, na jeho „Čechové v Uhrách“ a „Šest dcer pana Uderského“. Ty historické uherské prameny dobře posloužily, za to baron Josika —

V Praze jsem si opatřil německý překlad „Čechové v Uhrách“. Ale nemožná romantika, nemožné líčení našich husitů beze všeho základu a studia historického znechutily mi dílo tak, že jsem ho nedočel, a po šesti dcerách statečného Ješka Uder-

ského z Údrče jsem už vůbec nezatoužil. Ani jsem jich nespáčil.

Naše republika československá obnovila slovenské gymnázium ve Vel. Revúci a pan Jul. Botto někdy jeho profesor, jest, jak jsem s radostí četl, jeho ředitelem.

Aby ještě mnohá léta je spravoval!

Slovenský Denník 1921.
